

Film mozak: Dom za vešanje

www.pravoslavo.net

Baba, baka, žonglira sa svetom, pretvorenim za tu priliku u balon.
Ljubica Adžović u filmu *Dom za vešanje*

U znaku harmonike, Perhan i Zabit započinju igru, koju Kusturicino oko potajno vrebava. Arriflex 35 BL 3 drži Vilko Filač, veran Emiru, projektuje i svoj pogled kroz objektiv kamere. Četvrti mesec snimanja: cela ekipa je na okupu u jednoj fabrici. Prethodne večeri je padao sneg i tehničari šljapkaju po gustom blatu. Blatnjavi, oni liče na poraženu vojsku. Kusturica, blažen, uzima stvar s dobre strane. Deset sati ujutro je i vreme je lepo. Grozničavo se smešta na kran koji će da transportuje Arriflex za snimanje kružnog travelinga. Posle jednog sata znojenja i suza, mašina je konačno spremna. Čudo može da se dogodi i Kusta daje znak za početak. Snimanje je *a priori* jednostavno, ali ipak složeno. Perhan se pravi kao da svira harmoniku dok, van vidokruga

snimanja, jedan pravi harmonikaš ga dubilira uživo. Tu su još i jedana devojčica i dečak u pola goli. Ova scena se neće pojaviti nakon definitivne montaže. Kusturica pokušava da zasmee veoma zaplašenog dečaka. On je u isto vreme i nežan i odlučan. Oseća se povremeno mala nervoza, ali Emir je strpljiv prema tom zastrašenom detetu. Dečak bi trebalo da igra na haubi jednog automobila. "Proveo sam sedam ili osam meseci na ovom filmu i skoro isto toliko u pripremama. Na kraju snimanja, nisam znao gde sam, da li je loše ili dobro što sam ga snimio. Svaki film me totalno isprazni, naročito dva poslednja. Pokušavam na neki način da napravim simfonijski orkestar mešajući gudačke instrumente sa udaraljka i duvačkim instrumentima i da vidim da li sve to zajedno može da funkcioniše. Ne radi se tu o pirotehničkim efektima kao u ratnim filmovima, već samo da uspem da stvorim snove. Snimanje je za mene i dalje nepodnošljivo. Pravo zadovoljstvo se javlja tek kad dođem do montaže. Kako da prenesem tu energiju na ekran? Stekao sam naviku da krenem od početne verzije od četiri sata, a zatim da sečem da bih stigao do krajnje dužine, uz pomoć montažera koji može da utiče na film...

Sadržaj filma:

Perhan je Ciganin. Sin vojnika i Ciganke, odgojila ga je, kao i njegovu sestru, baka u jednom od sarajevskih predgrađa. Porođični život se odvija oko

harmonike, ćurana i nestašnog bakinog sina. Perhan se zaljubljuje u susedovu kćerku i odlučuje da zaradi mnogo novaca da bi se mogao njom oženiti. Ulazi u Ahmedov klan i vodi život koji se sastoji od "provala" i prevara. Perhan je tako postao zarobljenik u svetu koji ne voli. Jedino što mu ostaje je ljubav koju nosi u sebi. Njegova sudbina, kao unapred određena, je dramatična jer nema nade za spasenjem, ali se Perhan drži života iz čistog ponosa. Da bi preživeo, on mora da se prilagodi pravilima igre koja određuje svuda prisutan Šeik. Perhanovi ljubavni snovi nestaju malo po malo, prateći njegovo odrastanje. On je tu da bi patio. Svestan postojanja Damoklovog mača koji nad njim neprestano stoji, Perhan odlučuje da sačuva svoju dušu i da ide do kraja u logici svog života. On zna da ne može da promeni svet i da je on samo jedna slamčica u moru nepravde. Ali ipak želi da postane deo tog sveta. Njegova sestra će imati noge Merilin Monro, njegova žena nevinost boginje. Perhan će pasti sa velike visine, evropski san je dalek i nedostižan. Cigani su osuđeni na patnju i na lutanje, ali dostojanstveni...

AUTOPSIJA JEDNOG SNIMANJA ili kako je napravljen *Dom za vešanje*

"Zašto je svetlo tako belo? Zato što samo na Tajm skveru zoru osvetljava jedan električar."

Dzin Simon kaže Marlon Brandu u Momci i lutke Džozefa L. Mankijeviča

■ Scena Perhanovog vešanja

Noćna scena. Kusturica poslednji put pravi probu monologa komšije Zabita u trenutku kad on ugleda Perhana kako visi sa crkvenog zvona. Za to vreme asistenti fiksiraju Perhanovu opremu i konopac na njegovim leđima tako da izdaleka i zahvaljujući talentu glumca Davora Dujmovića sve to izgleda kao pravo vešanje. Nekoliko proba da se sve to proveriti i snimanje može da počne. Perhan se ljulja na zvonu i ono zvoni, dok on priziva ljubav svog života: "Azra, Azra..." "Malo više", viče Emir tehničarima: u scenu ulazi komšija koji odgovara na svaki grleni Perhanov povik. Cela ekipa urla od smeha, kao što će reagovati i budući gledaoci. Ton je dat. Ceo film biće prožet ovim dramskim uzletima koji će se pretvarati u čistu komediju.

■ Scena sv. Đorđa ili prvi Perhanov san

Arriflex je fiksiran na jedan ogroman kran za delikatan traveling. Kamera se mora podići visoko da bi horizontalno zahvatila Perhana i njegovog ćurana, otkrivajući tako u zadnjem planu svetkovinu na vodi. Desetine statista gacaju niz obalu gde Perhan čeka znak za početak ceremonije. Kusturica upravlja svojim glumcem koji mora da prati kretanje kamere što je moguće sporije, dižuci glavu sa kranom a onda prateći traveling. Perhan je za vreme probe skinuo naočare sa zavojem. Vilko Filač, direktor fotografije, penje se na kran dok Emir na monitoru proverava efikasnost plana. To je jedna od kapitalnih scena iz filma i Kusturica nije sasvim zadovoljan. Ponavlja se panorama dok Perhan stavlja

svoje naočare i čeka da ga očešljaju. Jedna asistentkinja, sa zvučnikom, statistima daje uputstva da se bace u vodu. Šeik, koji ne učestvuje u toj sceni, prisustvuje snimanju odmah pored Emira, povremeno mu šapučući direktno u uvo. Perhan uzima ćurana u ruke držeći mu glavu da bi se video u planu. To *a priori* izgleda lako, ali čak i taj mali gest je delikatan da se uradi. Emir pokušava jednu varijantu u kojoj Perhan baca ćurana u vodu, ideju koju na kraju neće zadržati u filmu. Zatim proverava sjaj površine vode, najvažnijeg elementa za definitivan utisak scene. Svi su na svojim mestima. Prave se efekti koji daju dim i puštaju se splavovi. Krave su poredane u redu na obali dok se jedan deo protagonista umiva na obali reke. Jedno dete, sa jednog od splavova, pravi svetlošću lampe krugove na nebu. Sunce počinje da pada. Žene uživo pevaju "Đurđevdan je" da bi se napravio pravi ambijent nevinosti koju zahteva slavlje.

Kusturica je koncentrisan, na ivici zabrinutosti. Prirodni uslovi svetlosti neće još dugo ostati optimalni. Kad plan bude čudesno završen, Perhan i Azra silaze niz reku za gro plan koji je posvećen ritualu venčanja. Voda je hladna i Azra, napola gola, cvokoće. Tehničari su obukli odela za ronjenje i daju ih i glumcima za scenu u kojoj su im tela potopljena u vodu. Kusta i Vilko su sasvim blizu, na splavu, da bi snimili ovu scenu. Azra treba da ispiše na svom telu ime svog izabranika na što prirodniji način, zadatak koji je teško izvršiti i na čvrstom tlu. Kamera! U vodi se vide odsjaji sa zlatastim prelivom, od zraka zalazećeg sunca, pomešanih sa svetlima specijalno upaljenim za tu priliku koja svemu daju nestvaran aspekt. Ali čak i za onog koji je prisustvovao snimanju, alhemija ove scene na ekranu prevazilazi sva očekivanja. Baba, sa licem u suzama, biće snimljena kasnije i ubačena u toku montaže.

■ Scena levitiranja kašike

Cilj je da se ponovi pokret Perhanovih očiju koje bi trebalo da kašiku pošalju u krug oko slike, lajtmotiv koji će se ponoviti u drugom snu u trenutku kada sliku zahvati vatra najavljujući uništenje porodice. Jedan tehničar zadržava kašiku van plana pomoću kanapa i pomera je ispred lica Perhanovog "dublera" pod zaintrigiranim Šeikovim pogledom, bukvalno prisutnim u svim scenama. Kusturica je neobično opušten i mnogo se smeje. Ta sekvenca je simbolična jer ona u filmu izaziva odlazak Perhana i njegove sestre, kraj jednog perioda, kao i nesreću Babe koja u jednom trenutku ostaje bez svoja dva razloga za život.

■ Scena ispod nadvožnjaka

Prošao je jedan mesec. Oseća se da je ekipa napeta i umorna. Sam Kusturica je pustio bradu, neku vrstu mimikrije u odnosu na temu. Ahmed, Šeik, nežno stavlja svoj lažni zlatni zub i namešta šešir, dok Kusta nervozno puši svoju lulu (kasnije ćemo ga videti kako puši cigarete). Radnja se događa u jednom bogatom ciganskom kampu u Italiji. Šeikovi bangavi statisti i patuljci stižu. Vreme je večernjeg obeda. Kusturica traži od glumaca da pevaju, dok Ahmed služi neku vrstu kivanog jela svojoj bandi prosjaka i prostitutki. Zatim ide prema kameri koja pravi lagani far unazad njišući se lagano, kao da želi da

pokaže osećaj vrtoglavice. On jede, i dalje hodajući, odvratan bučkuriš. U tom trenutku, a to je vrlo retko, Kusturicu zahvata užasan bes. Video je kako ljudi van scene prave neke znake u zadnjem planu. Sve mora ispočetka. Besan i razočaran, Kusta odlazi da se osami na obližnjem terenu, pod Šeikovim očajnim pogledom. Patuljak Ćiro, dok za celu ekipu, polazi za njim da ga uteši. Tenzija raste.

■ Scena sa Ćirom na ormanu

Još jedna scena izbačena iz filma u kojoj Ćira teba da skoči sa visokog ormana. Tehničari su postavili duške da bi ublažili njegov pad, ali Emir Cerin, glumac koji igra Ćiru, je užasnut. Kusturica mu savetuje da skoči kao kauboj sa konja, gledajući ispred sebe. Ćiro će to na kraju izvesti i dobiti aplauz od svih prisutnih. Scena je čudna i teško je pogoditi zašto nije ubačena u film.

■ Scena dizanja Babine kuće

Eksterijer, noć, pada kiša. Pripremaju se efekti grmljavine, dok brojni vatrogasni šmrkovi bacaju hektolitre vode na učesnike. Kusturica snima scenu "uživo" sa minimumom za post-sinhronizaciju. Ta sekvenca je odlučujuća jer najavljuje moralno razdvajanje Babe i njenog sina Merdžana, pre fizičkog, sa Perhanom, o kojem smo već govorili. U kući se već oseća ljubomora i Merdžanova rušilačka ludost. Ova scena je Kusturici posebno važna jer pokazuje raspade porodičnog jezgra zbog pohlepe i gluposti. Kamere su zaštićene ogromnim kišobranima. Po poslednji put se proveravaju farovi na kamionetu koji treba da pomoću teretne dizalice podigne kuću i Kusta neštedimice daje poslednje savete Husniji Adžoviću, glumcu koji igra Merdžana, kao jedinom aktivnom liku iz ove sekvence. Kuća je unapred bila odvojena od tla, zadatak Miljena Kljakovića i njegove ekipe. Uprkos teškoj logistici koju zahteva ovaj plan, biće potrebno samo jedno snimanje. Inserti će biti ubačeni kasnije, sa Babom, Perhanom i Danirom u prvom planu. Ta kuća koja se diže u preteće nebo je totalno nadrealistična: utoliko bolje jer to je ono što se traži.

Već šest meseci ima kako je snimanje ove epopeje počelo. Oseća se da su glavni učesnici iznureni lukavošću koju su morali da dokazuju toliko puta. Kusturica samo što nije pukao, ali se drži kao uz pomoc magije, podržavan neverovatnom verom. On skoro više uopšte ne čita scenario već provodi sate klonuo i zamišljen, prepustivši se da ga nosi snaga projekta i snimanja kako fizičkog tako i mentalnog, jednom reči metafizičkog. Na platou niko ne zna o čemu razmišlja. Malo govori i postupno kako se ocrtava kraj, sve se više povlači u sebe. Da bi izbegao pritisak, zadubljuje se u knjige, u Dostojevskog posebno, da bi ponovo našao životnu snagu koja čini njegove filmove. Svi posmatrači intuitivno osećaju da učestvuju u nečemu velikom, ali niko ne uspeva da to materijalizuje. Sam Kusturica se ne trudi da ovlada događajima. On više voli da ostane u bestežinskom stanju da bi se prepustio emocijama.

■ Scena Šeikovog ubistva

Podignut je jedan ogroman šator da bi se u njega mogli smestiti svi učesnici tog ciganskog slavlja, tradicionalnog venčanja kod Cigana. Ahmed, Šeik, se ženi po drugi put pošto je oterao svoju prvu ženu. Perhan je pronašao svoju sestru koju je Šeik naterao da prosi, mada je njemu bio obećao da će ona imati noge Merilin Monro. Pronašao je i svog sina, Azrino kopile, koje nije želeo, ali mu to nije dovoljno. On mora da se osveti, onaj koji je uništio njegovu mladost i njegove ideale mora da plati, mora da oseti užas svakodnevice tog nomadskog naroda, ili barem onih koji pokušavaju da se izvuku. Perhan treba da zabode čuvenu viljušku u vrat ciganskog vođe. Dodatna ekipa šminkera došla je na to veče slavlja koje će ubrzo dobiti dramatičan obrt. Kusturicini asistenti postavljaju statiste dok se isprobava dugački far koji mora da obuhvati celo slavlje da bi se zaustavio na uparađenom Šeiku. Drečeća svetla su instalirana, a konfete pobacane svuda. Za ovu scenu Kusturica lično drži kameru. Rezovi nisu nimalo laki. Treba učiniti verodostojnom ranu na Ahmedovom vratu, kao i put viljuške koju Perhan kontroliše putem telekineze: još jedna scena naporna zbog prisustva velikog broja glumaca. Sve mora biti doterano u milimetar, slično radu zlatara. Šminkeri su se uskomešali dok Kusturica snima gro plan Perhanovog pogleda koji intenzivno fiksira viljušku koju jedan lagani lateralni far otkriva kako lebdi u vazduhu. Jedan lutkar podešava tačnu visinu viljuške pomoću nevidljivih konaca. Ustvari, ugao pod kojim je scena snimana, prevariće oko jer viljuška se pokreće u istom trenutku kada plan njom počne. To treba da je plan neprimetan, potajni ali eksplicitan i potrebno je podešavanje. "Malo više, malo niže, ulevo" zahteva reditelj. Kad je scena podešena, priprema se Šeikov vrat i dodaje plastična traka, kao i tanka gvozdена lamela koja liči na dršku viljuške. Dobro skriven u kragini košulje i pod tenom, uz veliku brzinu plana, to se neće primetiti. Biće potreban jedan lagani rez da se doda šikljanje krvi. U filmu će rezultat biti krajnje uzbudljiv, istaknut čarobnom muzikom Gorana Bregovića.

■ Scena Azrinog porođaja

Azra leži na dasci za peglanje fiksiranoj ispod venčanice koju drži hidraulična dizalica. Tehničari isprobavaju izdržljivost ove naprave dok se voz pojavljuje u zadnjem planu. Vetar koji stvaraju vagoni u prolasku podižu Azrinu haljinu i kosu, ali se ništa drugo ne vidi ispod. Posle nekoliko pokušaja, efekat levitacije se pokazuje uspešnim. Sinolička Trpkova, koja igra Azru, je ukočena od hladnoće i malo zbunjena intenzitetom scene (ne zaboravimo da ona treba da se pretvara da umire na porođaju, pred očima svog muža, držeći se za stomak i urlajući). Ona pokušava da se opusti, zadatak težak noću, u eksterijeru i usred filmske ekipe. Na kraju, biće to jedan od najironičnijih trenutaka, ilustrovan

prelepom muzikom Đurđevdan je. Snimanje *Doma za vešanje* je protkano sa mnogo ovakvih božanskih trenutaka koji spojeni čine ono što se zove film. On je zauvek usidren u našem pamćenju, kao snažna eksplozija.

Na zemlji kao na nebu

"Ideja, kao ona o avionu u pustinji, ne može nikako da se javi u glavi scenariste jer ona ne čini da radnja odmiče. To je ideja reditelja."

Fransoa Trifo povodom Hičkokovog filma *Sever-severozapad*

Emir Kusturica je divna luda koja leti u čudnoj napravi: kamera koja poskakuje, pruža se i iskrivljuje da bi konačno ušla u netaknuta mesta. Odatle, Emir nam šalje svoje razglednice, iz tog "drugog sveta", šalje nam svoju viziju, naša zemlja iznenada izgleda lepša jer je viđena očima koje je ulepšavaju, bez sumnje da bi mogle da je podnesu. Treba se duboko spustiti ili visoko popeti da bi se otkrilo još ono malo preostale nevinosti, tako retke na kraju ovog veka. Kusturica potpuno svestan tragedije čovečanstva (nije sreo mnogo srećnih Amerikanaca za vreme svog boravka u SAD), odlučuje da ga gleda kroz filtere. Iza tog vihora boja krije se besomučni idealista. Ta stalna dvosmislenost između pacifizma i nasilja, preobražena pogledom majstora je jedno od remek dela, kratko ali puno, čoveka koji funkcioniše po instinktu i intuiciji. Kusturica računa uvek na prste da bi proverio da li su dva i dva zaista četiri, slično "junaku" iz 1984.

+ + +

"... Oni žele da unište moj život da zaglupim od njihovih filmova... Ali ja sam pobegao, ja nisain lud!

Teraju me da uzimam napitke! Da gutam ampule! Da budem dresirani medved! Da vežem krila! Duh bez krila! Moja duša je slobodna! Slobudna kao ptica! Moja duša uzleće i sleće, moja duša plače ili se smeje i peva. Kad je Bog sišao na zemlju, video je ribe iverke i odmah je odleteo natrag. A onda je poslao Emira Kusturicu! "Ja tu ništa ne mogu."

(Inspirisano monologom ludaka iz *Doma za vešanje*)